

Миломир Степић*

Институт за политичке студије, Београд

ДУНАВ У КОНТЕКСТУ АКТУЕЛНОГ ЕВРОПСКОГ И СВЕТСКОГ ГЕОПОЛИТИЧКОГ ПРЕГРУПИСАВАЊА**

Сажетак

Дунав, упркос природним предиспозицијама, није достигао ниво истинске, снажне европске интеграционе осовине, иако је планиран као паневропски комуникацијски Коридор 7. Та могућност створиће се тек геополитичком реконфигурацијом која подразумева потискивање америчког утицаја из Европе. Сходно томе, нова, „европска Немачка” и Русија би постигле историјски компромис и формирале неокласичне интересне сфере. Две силе би, такође, успоставиле стратешку дунавску конекцију која би спајала два различита, али комплементарна исходина региона. Земље између њих – оне које излазе на обале Дунава – имале би посредничку геоекономску и геополитичку улогу, што би био њихов велики развојни потенцијал.

Кључне речи: *Рајна-Мајна-Дунав, Коридор 7, геополитичка реконфигурација, интеграциона осовина, руско-немачки компромис*

* milomir.stepic@ips.ac.rs

** Чланак је урађен у оквиру интерног пројекта „Србија и балканске геополитичке импликације украјинске кризе”, реализованог у партнерству Института за политичке студије и Факултета за међународну политику и безбедност, Београд.

ВИШЕ ОД РЕКЕ

Постоје реке на чији вишедимензионални значај у великој мери указује и само летимичан поглед на општу географску карту. Иако генералисана дводимензионална представа просторне реалности скрива детаље, а картографски симболи само делимично и сврсисходно пружају информације посматрачу, и то је довољно – наравно, уз неопходна предзнања – да се схвати оно основно: о каквом се водотоку ради и шта га чини предметом интересовања, а нарочито научне анализе. Прво се траже одговори на питања какве су му природне одлике: речни режим, корито, обале, алувијална раван и терасе, оријентација и уздужни профил тока, тип извора и ушћа, речни систем и слив, живи свет и еколошко стање, рељеф, геолошки састав, педолошки покривач и клима области кроз које протиче, те које му је исходиште – океан, море, језеро или нека друга река...? С друге стране, а зависно од циљева и потреба, даља сазнања усмерена су на валоризацију са становишта хидроенергетског потенцијала, водоснабдевања и наводњавања, популационе центрипеталности и центрифугалности, насеобинске (де)концентрације, привредних могућности и искоришћености, премошћености и водног саобраћаја... Ништа мање важне су и спознаје „неопипљивих” вредности: историјско (дез)интегративно наслеђе, централитет и пограничност, (над)национални гравитациони капацитет и хало-ефекат, геополитичка и геостратегијска „специфична тежина”, духовни потенцијал и идентитетске карактеристике.

Када у веома великој мери испуњава све или већину наведених особина и критеријума, такав водоток постаје „више од реке”. Постаје предмет борбе за освајање, владање и задржавање у свом поседу и симбол припадности, кохезије, препознатљивости, аквафилије или аквафобије... Прераста у парадигму! О таквој реци стварају се митови и легенде, настају слике и компонује музика, пишу романи и певају песме, праве научни радови и практичне студије, осмишљавају развојне стратегије, креирају планови и разигравају сценарија... Дунав персонификује све то. И више од тога. Његов прави смисао докучио је Клаудио Магрис (Claudio Magris) и својим есеистичким, романсираним путописом *Дунав* прозом певао праву оду, химну тој реци (Magris, 2014).

Дунав је једина велика европска река која тече према (југо)истоку и стога је окосница традиционалне германске

експанзионистичке геополитичке оријентације Drang nach (Süd) Osten. Према дужини (2.857 км) је на 27. месту на Планети, а у Европи други (иза Волге). Али, он представља „праву” европску, међународну реку, док Волга тече „само” кроз европски део Русије¹. Многи, инспирисани валцером Јохана Штрауса, сина (Johann Strauß, sohn), тепају му „лепи, плави”, опраштајући му што настаје у подножју *Црне шуме* (Шварцвалд) и улива се у *Црно море*. Граде га речице Бреге и Бригах и после прикупљања све мање чисте воде са 817.000 км² пространог слива и из око 300 мањих и већих притока, завршава се тропрстом делтом (друга по величини у Европи), коју чине северни и најшири рукавац Килија, средњи Сулина и јужни Свети Ђорђе. Његов ток, укључујући и широк појас са обе стране реке под именом Подунавље, дели се на горњи (од изворишта до Бечких врата), средњи (од Бечких врата до Ђердапске клисуре) и доњи (од Ђердапа до ушћа) (Marković 1990, 65; Школско свезнање 2007, 272).

Једина је у правом смислу интеррегионална и интернационална велика европска река, са израженим вишедимензионалним гравитационим и интегративним потенцијалом. На његове обале излази десет међународно признатих држава – Немачка, Аустрија, Словачка, Мађарска, Хрватска, Србија, Бугарска, Румунија, Молдавија и Украјина. Све оне, а такође и Русија (није непосредно подунавска земља, али посредно јесте као сукцесор Совјетског Савеза), чине Дунавску комисију са седиштем у Будимпешти (од 1954). То је међународна организација која се стара о управљању и слободној пловидби, те чвршћем економском, културном и другом повезивању земаља-чланица.² Изградњом и пуштањем у промет 1992. године канала „Европа” (Рајна-Мајна-Дунав) између Бамберга и Килхајма дугачког 171 км настао је не само јединствен пловни коридор од 3.500 км између Северног и Црног мора³, него и много

¹ Само мали, најисточнији, замочварени део делте Волге припада Казахстану.

² Дунавска комисија наследила је сличну организацију насталу 1856. године на основу Париског мира после Кримског рата, а постојала је до 1938. године. Садашња комисија проистекла је из Конвенције о пловидби на реци Дунав потписане 1948. у Београду (ступила на снагу 1949), коју су основале СССР (засебно Украјина), Југославија, Бугарска, Мађарска, Румунија и Чехословачка. Аустрија је ушла 1960, а Немачка тек 1998. године. После растакања СФРЈ чланице су постале Хрватска и Србија као сукцесор.

³ Канал између Черне Воде (на Дунаву) и луке Констанца (на обали Црног мора) скраћује пловни пут за готово 400 км и омогућује да се избегне делта која отежава пловидбу. Идеја о каналу постојала је од средине 19. века, а прокопавање је почело 1949. године (физичке послове махом су обављали политички затвореници и припадници присиљно премештаних

ЕВРОПА И ДУНАВ: Дунав у геополитичким стратегијама европских држава више од тога – паневропска мултимодална комуникацијска „осовина”, кохезиона геоекономска „трансверзала”, хидро-телурукратска геополитичка „кичма” („копнена вода”), просторно-функцијска окосница „централитета”, отелотворење давне „идеје дијагонале” и могућност за практичну реализацију „дунавске оријентације” од северозапада до југоистока континента. (карта 1)

Карта 1: Средишњи положај „дијагонале” Рајна–Мајна–Дунав у мрежи европских пловних путева

Извор: М. Степић, „Србија и Дунавска стратегија: геополитички дискурс”, стр. 622.

ДУНАВ КАО ПАРАДИГМА „СПАЈАЊА И ПРОЖИМАЊА” И „ИЗОЛОВАЊА И ОДВАЈАЊА”

Физичкогеографски елементи простора упоредо или наизменично имају интегративну и баражну улогу, тј. показују цвијићевске „особине спајања и прожимања”, али и „карактере изоловања и одвајања” (Цвијић 1991, 25–37). Историјско-геополитичка улога Дунава била је управо таква, а таква је и данас. Дуж његовог тока су пловили и са једне на другу страну прелазили народи,

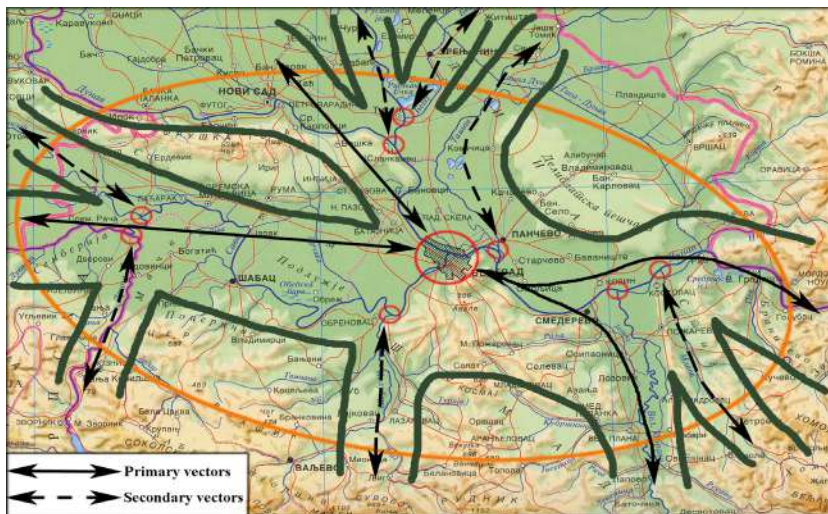
националних мањина). Главна траса завршена је 1984. године до места Ађиђеа, јужно од Констанце, где су изграђени лучки капацитети. Њена дужина износи 65 км, дубина 7 м и ширина 70 м (максимално 120 м). Код места Порта Алба од ње се одваја крак дужине 31 км, чије је црноморско исходиште код места Наводари, северно од Констанце, где су лоцирани велики нафтни терминал, рафинерија и постројења петрохемијске индустрије (видети: Foucher 1993, 286).

номади, ратници, рибари, трговци и проповедници. На обалама су се рађале и нестајале блиставе старе цивилизације, шириле и повлачиле се религије, цветале и разарале се културе, сабирали се и расељавали људи, ницала и рушила насеља, развијала и сплашњавала производња материјалних добара. Дунав је служио као нит којом су се повезивали поседи, феуди, обласни господари, прадржаве и парадржаве. Једна велика и дуговека империја – Аустроугарска – колоквијално се и називала „Дунавска монархија”. Османлије, држећи се Дунава, стигли су на северозапад до Беча, а Германи у својим експанзионистичким амбицијама према Панонској низији, Балкану и даље ка југоистоку („Идеја Багдада”) Подунавље сматрају „природним правцем”.⁴ Мађарима је Подунавље стожер централне територије државе, а Јужним Словенима равничарско исходиште метанастазичких и савремених миграционих токова из планинске балканске унутрашњости. Румунија контролише најдужи сектор Дунава (1.075 км), а Украјина партиципира на његовој делти, за шта намере показује и Русија.

Дунав је „пупчаник” који повезује четири главна града европских држава – Беч, Братиславу, Будимпешту и Београд – који чине транспанонску „осовину 4Б”. На њеним наспрамним странама су две кључне геополитичке и геостратегијске тачке средњег Подунавља. Једна, на северозападу, јесу „Бечка врата”, ортографски предодређена ниским, просеченим контактом Алпског и Карпатског венца. Другу, на југоистоку, представљају „Београдска врата”, предиспонирана како широм тангенцијалном зоном Динарида и Карпатског лука, тако и „Београдском конфлуенцом” (карта 2), тј. гравитацијом неколико важних дунавских притока и њихових долина на југоисточном ободу Панонске низије (Stepić, Dragićević 2014, 49–65).

⁴ Још много година пре немачког уједињења, економиста Фридрих Лист (Georg Friedrich List, 1789–1846) упозоравао је да прекоокеанско исељавање Немаца представља контрапродуктивно отицање снага и препоручивао да би га требало преусмерити према југоистоку, тј. ка Подунављу као једином рационалном исходишту (видети опширније: Ристовић 1991).

Карта 2: Дунавски и остали геополитички вектори Београдске конfluence

Извор: М. Stepić, S. Dragičević. “Belgrade Confluence: Geographical Predispositions and Geopolitical Significance.” p. 60.

Читав тај простор, а нарочито српско Подунавље, има улогу посредника, карике, између два разнородна, али комплементарна изходишта. На северозападној страни је Горње Подунавље, у јединствену целину са Порајњем повезано каналско-речном спојницом, које одликује „стара” интегрисаност у евроатлантске организације НАТО и ЕУ, дефицит природних ресурса (нарочито енергетских), скупа радна снага, декаденција, бирократизација, пренормираност, раст социјалних тензија, веома изражена несамосталност и (гео)политичка зависност од САД. Истовремено, својства су му и пацификованост кризних жаришта, релативна друштвена стабилност, концентрација капитала, организованост процеса производње, размене и потрошње, висок степен технолозиације – оно што недостаје југоисточном изходишту. На супротној, југоисточној страни је балканско-црноморско-кавказки регион, карактеристичан по још увек непревазиђеним последицама „пост-просторног синдрома”, тј. деконструкције Источног блока и две социјалистичке федерације (совјетске и југословенске), у фази продуженог политичко-територијалног прекомпоновања, тек на почетку процеса наднационалних интеграција, нестабилан, милитаризован и захваћен оружаним сукобима, конфликтног

капацитета условљеног православно-исламском контактном зоном, са недостатком капитала и високих технологија. Али, веома је богат простором који је „вредан по себи” (у квантитативном и квалитативном смислу), енергентима, стратешким минералним сировинама, квалитетним пољопривредним земљиштем, енормним резервама воде, способном, талентованом, образованом, духовношћу прожетом радном снагом – оним што недостаје северозападном исходишту.

С друге стране, Дунав је велика, широка, меандарска, водом богата, плаховита и тешко савладива река. Његове обале стално помера ерозија и акумулација, дно се мења доношењем и одношењем наноса, а алувијална равна има пуно рукаваца, често је замочварена, обрасла густом хидрофилном шумом. Иако се премошћује на све више места, то још увек није довољно. У Ђердапу је преграђен и укроћен ради добијања електричне енергије, али је зато узводно зајезерен, те код Голупца током ветровитих дана личи на узбуркано море које не дозвољава пловидбу. Све су то природне датости које наглашавају његов изолациони капацитет. Међутим, много значајнији су геополитичко наслеђе, супротстављени интереси и надметање за постизање (не)посредне контроле реке и простора који јој гравитира. Историјски „пртљаг” Дунава су баријерне, конфликтне границе дуж његовог тока, осцилујући трансгресионо-регресиони frontiјери империја, бројна активна и примирена кризна жаришта, територијалне претензије, великодржавни пројекти и експанзионистичке идеје великих и регионалних сила, што онемогућава да Подунавље у потпуности материјализује развојно-интегративне потенцијале.

Дунав у савременој историји није успео да постане свеевропска повезујућа нит зато што њен кохезиони контекст није проистекао „одоздо”, из европске аутентичности, у складу са „Европом нација”, већ јој је наметнут „одозго”, споља, америчком инжењеринг-творевином Европском унијом, која суштински представља „другу страну новчанице” НАТО-а. Како она није ништа више од геополитичког објекта – „одскачна даска за прогресивно ширење демократије дубље у Евроазију”, као и „најбитнији амерички геополитички мостобран на евроазијском континенту” (Vžežinski 2001, 57) – дунавска трансверзала остала је незнатно изнад нивоа рудимента. Другим речима, ради се о геополитичкој каузалности: хипотетички, да Европа јесте самосталан пол моћи, то би могло бити реално само ако су у сагласју, а не конфронтирани, њена два телурукратска

стожера – Немачка и Русија/СССР – из чега проистиче да би Дунав постао максимално (или барем оптимално) искоришћена веза између њих, отелотворење „осовине Берлин-Москва” и чврста „европска кичма”. Следствено, и државе дуж његовог тока, а између Немачке и Русије, би као посредници могле да „одскоче” у сваком смислу.

Међутим, будући да је током Хладног рата, а потом у раздобљу после рушења Берлинског зида, те украјинског братоубилачког и глобалног сукоба, европска геополитичка реалност управо супротна – односно, да је и даље дефинисана познатим постулатом лорда Измеја⁵ како је сврха НАТО-а у Европи да Русе држи изван, Американце унутра, а Немце доле – онда ни Дунав није могао да постане наведени геополитички вектор и интеграциона трансмисија. Наравно, важи и супротно: да су САД, као господар „европског мостобрана” посредством Алијансе, геополитичким превидом (са становишта сопствених интереса) „дозволиле” да Дунав постане прворазредна развојна полука, суочиле би се са претњом да им се Немачка „отргне” и „обуздавање” Русије/СССР-а не успе, што би довело у питање читава Heartland-Rimland концепцију светске доминације.⁶

„ТРОМБОВИ” У ЖИЛИ-КУЦАВИЦИ ЕВРОПЕ КАО ПОСЛЕДИЦА УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

Дунав, односно читав речно-каналски пловни пут који спаја Северно и Црно море, неће у правом смислу постати максимално искоришћена, ефикасна и интегративно остварена осовина све док западна и централна Европа не престану да буду подређени амерички вазал, не ослободе се и врате се себи, те не постану самосталан геополитички чинилац. Но, сукоб на истоку Украјине обелоданио је да је то још веома, веома далеко. Штавише, на видело је непосредно изашла сва слабост Европе, подељене и конфронтиране самим постојањем творевине Европске уније под протекторатом САД, које њоме и њеним појединачним чланицама манипулишу како на глобалном и континенталном, тако и на регионалном геоекономском, геополитичком и геостратегијском плану. Иако на

⁵ Лорду Хестингсу Лајонелу Измеју (**Hastings Lionel Ismay**, 1887–1965), генералу и првом генералном секретару НАТО-а, приписује се изјава из 1949. године “The purpose of the Alliance: To keep the Russian out, the Americans in, and the Germans down”.

⁶ Детаљно о светској хладноратовској доминацији САД оствареној у Heartland-Rimland геополитичком и геостратегијском „кључу”, а посредством три повезана система – евроазијска „кљешта”+пактови+несврстани – видети у: Степић 2016, 290–304.

први поглед економски развијена и политички утицајна, украјинска криза је као лакмус показала колико је моћ ЕУ крхка, условљена и на slabим темељима када САД по ко зна који пут успевају да (зло) употребљавају њене слабе тачке – било да се ради о историјском „пртљагу”, дискордантим државним границама и наслеђеним неуралгичним тачкама, било да су у питању множене „инстант-нације” (М. Екмечић), територијалне претензије и великодржавни пројекти. У том контексту је и (не)посредно америчко провоцирање руско-украјинског сукоба како би се, између осталог, „зачепило” црноморско исходиште Дунава као стожера европске интеграције.

Када се после рушења Берлинског зида 1989. Немачка ујединила 1990. и појавила искрица наде о аутентичном европском јединству, а нарочито када је убрзо, 1992. године, завршена изградња канала „Европа”, изгледало је да ће Дунав (заједно са Рајном) постати важан чинилац немачко-руске „локомотиве” европског повезивања и развоја. Међутим, убрзо је убачен „тромб” у жилу-куцавицу такве потенцијалне Европе, и то на геополитички деликатном средњем току Дунава – заратило се између Хрвата и Срба у Подунављу, тј. у САО Источној Славонији, Барањи и Западном Срему (у источном делу Републике Српске Крајине). Пловидба је стала, мостови блокирани, подунавска држава СФРЈ је растурена, а њена два најбројнија народа и највеће бивше федералне јединице се годинама буквално гледале преко нишана. Уз то, Србија је била политички изопштена и под економским санкцијама, те је промет на 588 км Дунава обустављен и одвијао се само у виду недозвољене трговине. Изгледало је да је у све то прсте највише умешала Немачка. На први поглед – тачно. Али која Немачка? Аутентичној, телурукратској, некадашњој *европској Немачкој*, Немачкој коју симболизује универзитет у Хајделбергу и књижевник Гете, то несумњиво не би одговарало. А да ли је „рампа на Дунаву” одговарала тадашњој *америчкој Немачкој*, Немачкој коју симболизује војна база Рамштајн и некадашњи министар одбране Шарпинг (Србима по злу познат)? Није ли ту блокаду, више у туђем него у свом интересу, спроводила таква Немачка – окупирана, подређена, клијентистичка, утерана у таласократске организације НАТО и ЕУ, каква она, у ствари, после Другог светског рата и јесте била? Та Немачка, иако уједињена и наоко снажна, и даље није била геополитички актер, већ послушник, извршилац задатка у супротности са правим интересима немачког народа и државе. Слично је и са украјинским „тромбом”, овога пута на геополитички још деликатнијем месту – на ушћу Дунава.

После Другог светског рата САД су у Европи инсталирале Хладни рат, са његовим окончањем генерисале „рат за југословенско наслеђе”, потом су „обојеном револуцијом” успеле да „преуме” Украјину и да испровоцирају рат са Русијом. Упоредо су одржавале активним и потпиривале бројна европска кризна жаришта тако што су подржавале некада пристрасно једну, а некада и све сукобљене стране. Латентно затегнути грчко-турски односи на ивици конфликта су типичан пример. Тако су, под маском пропагандно лансиране тезе да је „ЕУ највећи мировни пројекат”, у ствари читаву Европу дугорочно претварале у *terra militaris* (Степић 2023). САД су европске чланице НАТО и ЕУ, као дисциплиноване сателите, приморале да се хтеле-не-хтеле, индиректно, а неке и директно, укључе у руско-украјински оружани сукоб који им ни по чему не одговара и који за њих има катастрофалне свеобухватне последице. Најдиректнији циљ је „обуздавање” Немачке, која има „пијемонтски капацитет” да на редефинисаним, неатлантистичким основама окупи европске земље, и с тим у вези, пресецање њене геоекономске и геополитичке конекције са Русијом, како би се и она додатно, такође, „обуздала”. Будући да је на централноевропском правцу изолација већ успостављена самим доњецко-луганским бојним пољем, на задатку баражирања најекспонираније су на северу Пољска, како би се пресекла „балтичка веза” (парадигма је минирање гасовода „Северни ток”), а на југу Румунија, како би се пресекла „дунавска веза” (парадигма је ометање пловидбе рукавцем Килија ради извоза жита).

Дакле, атлантистичка и проамеричка, односно антинемачко-антируска баријера, било у виду „тврде” линијске границе, било у виду тампон-зоне, беспрекорно функционише – од Мекиндреровог „Санитарног кордона” по окончању Првог светског рата и „Гвоздене завесе” у Хладном рату, до постбиполарне Рамсфелдове (Donald Rumsfeld) „Нове Европе” и „модификованог *intermarium-a*” налик на онај Пилсудског (Józef Klemens Piłsudski) у јеку украјинског рата више од једног столећа касније. И остале прибрежне земље између извора и ушћа, тј. између Украјине (Русије) и Немачке постале су невољне појединачне препреке:

- Упоредо са зарађеном Украјином, Молдавија, са кратким сектором леве дунавске обале и отцепљеним Придњестровљем, а суочена са претензијама Румуније, такође је неуралгична тачка на ивици рата.

- Слично наведеној Румунији, и Бугарска је изразито лојална и послушна чланица НАТО и ЕУ, те и не помишља да пружи отпор интересима Вашингтона и његовог „истуреног командног места” Брисела да врши опструкцију дунавске „артерије”.
- Србију на американизованом Западу геополитички перцепирају као „руску предстражу на Балкану” и стога доследно коче њен економски опоравак, укључујући и максимизацију ефикасности њене подунавске развојне осе која би се потпуно уклопила у Дунавску стратегију ЕУ⁷ (Степић 2014, 620–631).
- Хрватска је треће теме блокирајућег проамеричког геополитичког троугла „трморја” Балтичко-Црно-Јадранско море (уз Пољску и Румунију), те није у стању, и да хоће, да се одупре НАТО-захтевима.
- Мађарска се определила за опрезну, али изразито суверенистичку, конзервативну и „тврду” националну оријентацију, толерантна је према руској акцији у Украјини, често политички „кокетира” и нарочито економски сарађује са Кином, те је у НАТО и ЕУ све више „стављена на меру” као стално сумњиви *l'enfat terrible*.
- Словачка је исувише немоћна да би испољила непослушност и одбила да игра улогу „дунавског чепа”.
- Аустрија, иако није у НАТО, припада „колективном Западу” и не може мимо захтева његовог лидера с оне стране Атлантика, мада би радо водила пангерманску дунавску политику.

Инсталирана, мада мало видљива и тешко препознатљива, али ипак постојећа и ефикасна „зачепљења” слободног циркулисања пловним путем произвела су да Дунав остане само потенцијал, а Подунавље тек у развојном повоју. Из антиевропских геополитичких разлога дунавски паневропски Коридор 7 није ни изблиза реализовао своје повезујуће и интегративне могућности. Следствено, до правог изражаја нису дошли ни њему комплементарни сувоземни комуникацијски коридори у централној и југоисточној Европи, првенствено 4, 5 и 10 (карта 3). Узроке у мањој мери треба тражити у страху од актуелизовања ранијих агресивних германских продора према југоистоку и хегемонистичких циљева, а још мање у активирању подунавског геополитичког вектора „опорављене Русије”

⁷ Дунавску стратегију усвојили су крајем 2010. Европска комисија, а средином 2011. Европски савет. Чине је два документа – „Саопштење” (Европске комисије осталим институцијама ЕУ) и пратећи „Акциони план” (допуна „Саопштењу”). У њима су одређени 4 циља („стуба”) и 11 приоритетних области (опширније: Stojović i dr. 2012, 21–29)

ЕВРОПА И ДУНАВ: Дунав у геополитичким стратегијама европских држава ради преузимања иницијативе у „балканском геополитичком чвору”⁸ (Степић 2001, 100). Више се ради о превентивном онемогућавању сваког, па и дунавског адута истинског, аутентичног, на унутрашњим мотивима и капацитетима заснованог европског јединства, насупрот оног екстерног, диктираног, контролисаног од стране САД посредством НАТО и ЕУ.

Карта 3: Однос речног Коридора 7 (Дунавски) и комплементарних паневропских друмско-железничких коридора

M. Vukićević, Z. Popović, J. Despotović, L. Lazarević. 2018. “Fly ash and slag utilization for the Serbian railway substructure”, *Transport*, 33(2), p. 390.

ГЕОПОЛИТИЧКА РЕКОНФИГУРАЦИЈА И РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ЗНАЧАЈА ДУНАВА

Будући да је „држање у шаху” Дунава и Подунавља (једна од) последица европске пројекције још увек постојећег глобалног односа моћи где САД и даље доминирају, такво стање биће могуће отклонити тек уклањањем америчке хегемоније и преобликовањем за сада само релативног униполаризма у мултиполарни поредак,

⁸ Миломир Степић је модификовао, допунио и образложио изворну идеју и шему „балканског геополитичког чвора” Јована Илића (Илић 1994, 73).

а у следећој фази у мултиполарни необиполаризам (Степић 2017а, 23, 32–33). Суштинске промене, које су још раније започете, а украјинском кризом постале очигледне и далекосежне, неминовно ће донети геополитичку еманципацију европског простора у границама ЕУ, било да она опстане у облику сличном данашњем, било да се темељно трансформише до непрепознатљивости, било да у потпуности оде у историју, препуштајући место или неком мање ретроградном виду интеграције или центрифугалном процесу. Садашња „функцијска пригушеност” Дунава имаће шансу да се у правом смислу отклони ако две водеће европске телурократске силе – опорављена Русија и ослобођена Немачка – буду заједно радиле на елиминисању таласократске англосаксонске контроле Европе. А она ће проizaћи само успостављањем мултиполарног геополитичког система, у коме Европа може, мада и не мора, бити један од неколико светских полова, али свакако мора бити ослобођена од америчког туторства.

Дунаву као окосници такве, постамеричке, *обновљене Европе* перспективу ће моћи да отвори најпре (једино?) руско-немачки историјски компромис. Он би, уз остало, требало да подразумева и политичко-територијално (ре)структурисање (никако фрагментирање) Европе у виду неокласичних интересних сфера („великих простора”) сходно заједничком континенталистичком, евроазијском геополитичком идентитету (Степић 2021, 192). Нужно је да то буде мирољубиво, преговорима, у складу са међусобним односом реалне укупне моћи („тврде” и „меке”), јер би свако насилно, оружаном решење – као у оба светска рата, па и у сукобу на тлу Украјине – било дубоко антиевропско и следствено, поново, још више, Дунав удаљило од парадигме стожера европске интеграције на маргину обичног европског речног тока. Тамо где је неопходно, реконфигурисање Европе резултирало би променом наслеђених, наметнутих неконсеквентних граница, у нескладу са размештајем конститутивних, историјских народа, што у првом реду важи за постјугословенски простор. И то би био саставни део руско-немачког „геополитичког аранжмана за будућност” којим би две европске силе дугорочно успоставиле и гарантовале мир и стабилност на деатлантизованом Балкану (детално Степић 2017б, 9–37). Тако би се обесмислили и поништили резултати мешетарења Запада који је наметнуо разграничење на основу титоистичко-баденероовског псеудопринципа, захваљујући чему би Балкан престао да буде

„темпирана бомба у темељу Европе” и фрактурни чинилац посред дунавске „кичме”.⁹

У промењеном поретку сила, где ће САД бити потиснуте из Европе, а она изнутра реконструисана и на глобалном плану аутономна, са позицијом ако не прворазредног „геостратегијског играча”, онда високо котираног „геополитичког стожера” (Vžejžinski 2001, 42–49), Дунав ће логично имати много већу улогу. Биће то функција „замајца” новог вида њене интеграције, „радилице” нове фазе њеног развоја на реалним основама, „конекције” њена два нова, аутентична лидера и снажног „магнета” за њене привилеговане земље кроз које пролази. Иако не све, много тога ће зависити од укупног, а нарочито геополитичког исхода украјинске кризе. Јер, „геополитиком се не решава све, али без ње се не решава ништа” (Степић, 2019, 7). То ће бити вододелница светске, евроазијске и европске (и следствено – балканске) будућности: да ли ће важити нови, логичан постулат „Евроазија Евроазијцима” или антиисторијски наставити да „Евроазијом неприродно влада неевроазијска сила”. Још значајније ће бити оно шта се одвија „у сенци рата” и шта ће се догађати „када топови утихну”. Тако је после сваког рата.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ИЗАЗОВИ СРПСКЕ ПОДУНАВСКЕ ПОЗИЦИЈЕ

Прибрежне земље, међу којима Србија има један од најквалитетнијих географских положаја, настоје да дугорочно осигурају првенствено слободан водни саобраћај дуж целог пловног тока Дунава, да реше евентуалне спорове дуж њега (нарочито пограничне), да савремене централне територије и главне градове геополитички позиционирају у широј зони реке, те да регионални развој усмере у Подунавље као „локомотиву” привредног напретка читаве земље. Сходно томе, подунавске државе су покренуле бројне сопствене иницијативе за међусобно повезивање, као што је нпр. „Процес сарадње на Дунаву” (ПСД) из 2001. године, док су у неке од њих укључене као део ширег интегративног контекста, као што је нпр. „Дунавска стратегија” ЕУ из 2010/2011. године.¹⁰ С друге, пак, стране,

⁹ О основним полазиштима, принципима и конкретизацији редефинисане политичко-територијалне структуре и граница унутар некадашње СФРЈ (са картама) видети у: Степић 2021, 196–220.

¹⁰ Детаљније о историји регулisaња режима пловидбе и међународном статусу Дунава у: Пророковић 2018, 536–548.

велике силе испољавају оштро међусобно супарништво у настојању да потпуно или делимично преузму контролу дунавског пловног коридора, а тиме и геополитичке осе, те да маргинализују утицај подунавских земаља и тако их лише не само важног ресурса, већ и дела суверенитета. У том циљу користе селективне и територијално концентрисане инвестиције као економско-политичку „шаргарепу”. Србија, због места на коме се налази, цивилизацијског идентитета и 588 км тока Дунава који јој припадају, испољава снажан „магнетизам” за велике силе и стога „има горко историјско искуство које је тера на опрез” (Пророковић 2018, 525).

Србија је једна од само 44 међународно признате државе света без излаза на море и дунавска партиципација не може да надокнади тај *landlocked country хендикеп*, упркос покушајима да се одомаћеном изреком „Дунав је српско море” он превазиђе. Али, Србија може да демографски, насеобински, културно, комуникацијски, економски, геополитички, геостратегијски и на друге начине максимално искористи чињеницу да у релативно великој дужини Дунав протиче њеном државном територијом. У складу са тим прворазредним националним интересом она би неизоставно морала да пажљиво прати, проучава и предвиђа, како посредно, тако и непосредно, надметање великих и регионалних сила у Подунављу и окружењу. Украјинска криза и ратни конфликт на то упозоравају. Стога би Србија требало да се наметне као активни субјект, а не да остане пасивни објект интензивних геополитичких процеса који обухватају Дунав. Упоредо, јачањем свих чинилаца моћи, континуирано би слала јасну поруку да ће пружити недвосмислен отпор покушајима да се њена контрола важног сектора те реке од уласка у земљу код Бездана до изласка код ушћа Тимока доведе у питање – било да се ради о традиционалним германским *mitteleuropskim* пројектима или великодржавним претензијама суседа, било да се суочава са агресивним намерама о померању границе на реци на штету сопствене државне територије или о ометању слободне пловидбе и економској блокади.

ЛИТЕРАТУРА:

- Bžežinski, Zbignjev. 2001. *Velika šahovska tabla*. Podgorica, Banja Luka: CID; Romanov.
- Vukićević, Mirjana, Zdenka Popović, Jovan Despotović, Luka Lazarević. 2018. “Fly ash and slag utilization for the Serbian railway substructure”, *Transport*, 33(2): 389–398. doi:10.3846/16484142.2016.1252427
- Илић, Јован. 1994. „Геополитичке особености Балканског полуострва и српско питање: историјско-географски преглед”, У *Основни принципи разграничења држава*, ур. Драгиша Николић, 65–115, Београд: Војногеографски институт 73.
- Magris, Claudio. 2014. *Dunav*. Beograd: Arhipelag.
- Marković, Jovan, Ђ. 1990. *Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije*. Sarajevo: Svjetlost.
- Пророковић, Душан. 2018. *Геополитика Србије – положај и перспективе на почетку XXI века* (треће допуњено и проширено издање). Београд: Службени гласник.
- Ristović, Milan D. 1991. *Nemački „Novi poredak” i jugoistočna Evropa 1940/41–1944/45: planovi o budućnosti i praksa*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.
- Степић, Миломир. 2001. У *вртлогу балканизације*. Београд: ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије.
- Stepić, Milimir i Slavoljub Dragičević. 2014. “Belgrade Confluence: Geographical Predispositions and Geopolitical Significance.” *Serbian Political Thought* 9(1): 49–65.
- Степић, Миломир. 2014. „Србија и Дунавска стратегија: геополитички дискурс”. У *Могуће стратегије развоја Србије*, ур. Часлав Оцић, 620–649. Београд: Српска академија наука и уметности – Одељење друштвених наука.
- Степић, Миломир. 2016. *Геополитика: идеје, теорије, концепције*. Београд: Институт за политичке студије.
- Степић, Миломир. 2017а. „Од (нео)класичних ка постмодерним геополитичким постулатима”. У *Свет и нове геополитичке парадигме*, ур. Миломир Степић, 13–36. Београд: Институт за политичке студије.

Степић, Миломир. 2017б. „Деатлантизацијом до стабилизације Балкана: српски национални интерес”. *Национални интерес*, 28(1): 9–37.

Степић, Миломир. 2019. *Српски геополитички образац*. Београд: Catena mundi.

Степић, Миломир. 2021. „Геополитичка реконфигурација постјугословенског простора”. *Национални интерес*, 40(1): 183–229. doi.org/10.22182/ni.4012021.6

Степић, М. (2023), „Европска унија као terra militaris”, портал RTBalkan, 6. април 2023, <https://rt.rs/opinion/milomir-stepic/26120-milomir-stepic-evropa-amerika-rusija-ratovi/>
Stojović, Jelena, Sanja Knežević, Aleksandar Bogdanović i Ivan Knežević. 2012. *Vodič kroz Dunavsku strategiju*. Београд: Evropski pokret u Srbiji.

Foucher, Michael (sous direction de). 1993. *Fragments d'Europe*. Paris: Fayard.

Цвијић, Јован. 1991. *Балканско полуострво* (друго издање), Сабрана дела, књ. 2. Београд: Српска академија наука и уметности; Завод за уџбенике и наставна средства; НИРО Књижевне новине.

Milomir Stepić

THE RIVER DANUBE IN THE CONTEXT OF THE CURRENT EUROPEAN AND GLOBAL GEOPOLITICAL REGROUPING

Summary

The current integration in the form of the EU is not authentic, rather, it was imposed by the external dictate of the USA, and is therefore not in the best overall interest of Europe. Therefore, not even the Danube (the pan-European Corridor 7), i.e. the entire Rhine-Main-Danube waterway from the North Sea to the Black Sea, despite of its natural predispositions, has not reached the level of a true, strong European integration axis. That possibility will only be created through geopolitical reconfiguration, which implies the suppression of American influence from Europe and the transformation of a unipolar into a multipolar order. Consequently, today's American Germany would be transformed into European Germany, which would reach a historic compromise with Russia and peacefully divide the neoclassical spheres of interest. In mutual interest, the two powers would establish a strategic Danubian connection that would connect two different but complementary regions. The countries between them – those that reach the banks of the Danube – would have an intermediary geoeconomic and geopolitical role, which would present their major development potential. This would also be a condition for changing the imposed discordant post-Yugoslav borders that are the cause of the latent instability of the Balkans, which also calls into question the integration capacity of the Danube.

Keywords: Rhine-Main-Danube, Corridor 7, geopolitical reconfiguration, integration axis, Russian-German compromise
